

Prof.dr hab. Janusz Żmija
Katedra Zarządzania i Ekonomii Przedsiębiorstw
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja
w Krakowie

RECENZJA

wniosku dr hab.nauk rolniczych inż. Renaty Grochowskiej o nadanie stopnia doktora
habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

1.Dane ogólne Kandydatki

Kandydatka ukończyła w 1986 roku studia magisterskie na Wydziale Zootechnicznym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie uzyskując tytuł magistra inżyniera. Następnie podjęła pracę w Instytucie Genetyki i Hodowli Zwierząt Polskiej Akademii Nauk, Jastrzębiec k. Warszawy, gdzie od 15.09.1986 roku do 30.06.2003 roku pracowała jako stażysta, asystent oraz adiunkt. W dniu 22 czerwca 1994 roku obroniła w Instytucie Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu pracę doktorską pt. „Analiza zależności między żernością i wybranymi wskaźnikami biochemicznymi we krwi a niektórymi cechami produkcyjnymi bydła mlecznego”. W latach październik 1989 r. do marca 1991 roku ukończyła zawodowe zaoczne Studium Pedagogiczne przy Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W okresie październik 2006 do czerwca 2007 roku uczęszczała i ukończyła z dyplomem Studium Spraw Europejskich prowadzone przez Krajową Szkołę Administracji Publicznej w Warszawie, we współpracy ze Szkołą Administracji (ENA) w Strasburgu. W czerwcu 2003 roku przeprowadziła kolokwium habilitacyjne w Instytucie Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu uzyskując 03.06.2003 roku stopień naukowy doktora habilitowanego nauk rolniczych na podstawie procedury i rozprawy pt. Hormon wzrostu jako potencjalny marker zmienności genetycznej cech użytkowych bydła.

W okresie od 01.10.2007 r. do 30.09.2011 roku pracowała w Wyższej Szkole Europejskiej im. Ks.J.Tischnera na stanowisku profesora nadzwyczajnego, zaś od 01.04.2011 roku do chwili obecnej pracuje na stanowisku profesora w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej PIB w Warszawie. Współpracuje z praktyką gospodarczą prowadząc kursy, szkolenia, wykonując ekspertyzy. Prowadzi współpracę z ośrodkami naukowymi w kraju i zagranicą.

2. Ocena dorobku naukowo-badawczego

Dorobek naukowy dr hab.inż. nauk rolniczych Renaty Grochowskiej obejmuje od 2000 roku tj. od podjęcia pracy naukowej związanej z tematyką Wspólna Polityka Rolna, która zaliczana jest do ocenianej dyscypliny naukowej ekonomia i finanse, łącznie 75 prac naukowych. Większość tych prac została opublikowana jako współautorskie (45) co wynikało zespołowego charakteru badań naukowych. Na uwagę zasługuje opublikowanie w języku angielskim 21 artykułów oraz 7 monografii. Kandydatka jest w nich współautorem. Opublikowane artykuły wydano w renomowanych czasopismach zagranicznych oraz krajowych, przykładowo: *Energies*, *Agricultural Economics- Czech*; *Journal of Agricultural Science and Technology* czy w *Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej*; *Acta Scientiarum Poloniarum*, *Oeconomia SGGW*.

Łączna punktacja dorobku naukowego dr hab. nauk rolniczych inż. Renaty Grochowskiej wg MNiSW/MEN wynosi 1428 punktów uwzględniając korektę współautorstwa 733,4 punkty. Według bazy Web of Science Core Collection liczba cytowań wynosi 44 a liczba cytowanych publikacji 22, indeks Hirscha równa się 2. W bazie Google Scholar h-index wynosi 8; liczba cytowani 240 a liczba cytowanych publikacji 46. Biorąc pod uwagę bazę Scopus to h-index wynosi 3; liczba cytowań 32 a liczba cytowanych publikacji 14. Uwzględniając okres badań można stwierdzić, że liczba opublikowanych artykułów jest wystarczająca do podjęcia procedury habilitacyjnej, pewne zastrzeżenia budzi jednak liczba samodzielnych publikacji, która jest wynikiem prac przeprowadzonych w zespołach badawczych. Mała liczba samodzielnych publikacji może świadczyć o słabej aktywności Kandydatki w podejmowaniu autorskich badań naukowych, zaś duży udział Kandydatki w pracach zespołów badawczych świadczy z jednej strony o Jej umiejętności pracy w zespole ale z drugiej strony obniża Jej zasługi w ocenie uzyskiwanych wyników badań. W opinii recenzenta przedstawiony dorobek naukowy Kandydatki w ujęciu wskaźnikowym można uznać za dostateczny-wystarczający. W latach 2000-2022 tj. w okresie ocenianym Kandydatka wygłosiła 44 referaty w tym 30 autorskich na konferencjach naukowych, a 26 na międzynarodowych. Na uwagę zasługuje wygłoszenie 16 referatów w języku angielskim na międzynarodowych konferencjach gdzie pełniła Ona również funkcje przewodniczącej sesji plenarnej lub referatowej.

Kandydatka uczestniczyła w 13 projektach badawczych a w niektórych była liderem. Projekty te miały w większości charakter naukowy i były finansowane przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR) oraz Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W jednym projekcie finansowanym przez Komisję Europejską (uczestniczyło w nim 10 krajów UE) była koordynatorem zespołu Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej –

Państwowego Instytutu Badawczego. Choć brak jest w tej części badawczej kierowania przez Kandydatkę ważnymi z punktu widzenia naukowego projektami, to jej aktywny udział w projektach IERiGŻ PIB jest znaczący. Do pozytywnych stron działalności Kandydatki w tym zakresie zaliczam również jej udział w pracach Komisji Unii Europejskiej jako przedstawiciela Polski oraz zaangażowanie we współpracę międzynarodową w tym naukową. Do strony obniżającej ocenę Kandydatki w zakresie badań naukowych zaliczam małą liczbę kierowanych przez nią projektów naukowo-badawczych.

Pragnę się teraz ustosunkować do przedstawionego mi do oceny dorobku naukowego Kandydatki. Obszarem naukowo-badawczym Kandydatki są trzy główne kierunki:

- ewolucja instrumentarium Wspólnej Polityki Rolnej
- zróżnicowanie sektora rolnego Unii Europejskiej
- produkcja mleka i branża mleczarstwa.

W pierwszym obszarze badawczym Kandydatka podjęła takie problemy jak: zachodzące zmiany WPR, stosowane instrumentarium w WPR czy ocena stosowanych form wsparcia dla rolnictwa unijnego. Do interesujących publikacji naukowych Kandydatki zaliczam tu: Grochowska R., Mańko S.(2014) pt.Zależności między dochodami rolniczymi a WPR w Polsce i perspektywy zmian. Wydawnictwo UE w Krakowie czy Skarżyńska A., Grochowska R.(2020) pt.Diversification of income parity among agricultural farms based on the Polish experience. Journal of Central European Agriculture 24/41 str.905-914.

Z badań Kandydatki i współautorów wynika, że sytuacja ekonomiczna polskich rolników uzależniona jest w coraz większym stopniu od wsparcia Unii Europejskiej, sprzyjając coraz bardziej nieefektywnemu wykorzystaniu czynników produkcji gospodarstwa rolnego. Badania te stwierdziły duże zróżnicowanie parytetu dochodów między gospodarstwami rolnymi. Kandydatka zwraca tu uwagę, że renta polityczna coraz bardziej zastępuje rentę ekonomiczną. W tej grupie badawczej Kandydatka podjęła także próbę oceny instrumentarium unijnej polityki rolnej porównując ją z innymi regionami świata. W badaniach stwierdziła, że poziom i struktura wsparcia rolnictwa w krajach UE ulega powolnemu spadkowi. Podobna tendencja jest w krajach OECD. Obniżeniu ulegają instrumenty bezpośrednio wpływające na produkcję i jego rynek a coraz większe znaczenie mają instrumenty pozarynkowe.

W drugim obszarze badawczym związanym ze zróżnicowaniem sektora rolnego Unii Europejskiej podjęto problemy uwarunkowań i koncepcji rozwoju rolnictwa UE oraz mechanizmów jego wsparcia. Do interesujących z punktu widzenia naukowego zaliczam tu publikacje: Skarżyńska A., Grochowska R. (2021) pt.Determinants of farm Income

Diversification Among the European Union Countries, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 367(2)119-134.

Autorzy przeprowadzili tu ocenę potencjału produkcyjnego, kosztów produkcji oraz wpływu płatności bezpośrednich na dochody rolnicze w ramach WPR. Badania te wykazały, że intensywność produkcji i produktywność ziemi wpływają na koszty produkcji oraz poziom dochodowości gospodarstw. Ta ostatnia grupa ekonomiczna jest zróżnicowana w krajach UE. Wymaga to wyrównania wielkości płatności bezpośrednich między gospodarstwami rolnymi. W innych publikacjach w tej grupie badawczej podjęto ocenę różnic występujących w gospodarstwach rolnych w krajach unijnych, biorąc pod uwagę zasoby i czynniki produkcji oraz wpływ na nie płatności bezpośrednich WPR. W badaniach przedstawiono m.innymi występujący w rolnictwie w większości krajów UE deficyt zasobów siły roboczej oraz wzrastające koszty wynagradzania pracowników najemnych. Stwierdzono również, że poziom opłaty pracy własnej rolników uzależniony jest od wsparcia WPR. Kandydatka w badaniach współautorskich np. z Ambroziakiem (2018) wskazała na ekonomiczne mechanizmy stosowane w polityce gospodarczej w krajach UE oraz ich wpływ na działanie unijnego rynku żywnościowego. Zidentyfikowano tu również mechanizmy instrumentów polityki gospodarczej na rynku wewnętrznym UE.

W trzecim obszarze badawczym Kandydatka podjęła problemy produkcji mleka i przemysłu mleczarskiego. Tymi zagadnieniami w tym hodowlą bydła a później efektywnością produkcji mleka zajmowała się Kandydatka od początku swojej pracy zawodowej. Publikacje Kandydatki z zakresu hodowli zwierząt są bardzo liczne i cenne ale nie wchodzi one w zakres przeprowadzonej oceny. Recenzent przeprowadził tylko ocenę publikacji związanych z dyscypliną ekonomia i finanse. Pierwsze publikacje Kandydatki, które można zaliczyć do ocenianej grupy badawczej związane były z oceną opłacalności produkcji mleka krów mlecznych z wykorzystaniem selekcji genomowej. Według autorów tego opracowania poprzez selekcję hodowlaną poliformizmu można uzyskać wyższą nadwyżkę bezpośrednią i wyższą opłacalność produkcji.

Dużą uwagę Kandydatka zwróciła w tej grupie badań na zjawiska zachodzące w sektorze rolno-spożywczym w powiązaniu z jego otoczeniem społeczno-gospodarczym. Podejmowała tu także badania dotyczące ewolucji polityki interwencyjnej na rynku mleka. Badania te wykazały, że w krajach rozwiniętych gospodarczo następuje stopniowe obniżanie wsparcia produkcji mleka poprzez rynkowe instrumenty, gdyż nie zapewniają one wystarczającej skuteczności w sytuacjach kryzysowych. Do interesujących naukowo publikacji zaliczam tu:

- Bear-Nawrocka A., Grochowska R. i inni (2012) pt. Światowy rynek mleka i jego wpływ na polskie mleczarstwo po zniesieniu kwot mlecznych. Wyd. IERiGŻ;
- Grochowska R. (2017) pt. Niespójność działań interwencyjnych na unijnym rynku mleka. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie.

Konkludując, badania i uzyskane wyniki są interesujące i mają charakter naukowy. Opublikowane są one w naukowo znaczących czasopismach. Metodologia badań jest poprawna. Analizę i ocenę materiału badawczego przeprowadzono w sposób poprawny, logiczny i jasny.

W opinii recenzenta zbyt mało jednak publikacji jest autorskich, samodzielnych, opracowanych tylko przez Kandydatkę. Przedstawione do oceny publikacje posiadają walory poznawcze i mają duże znaczenie dla teorii i praktyki gospodarczej.

Kandydatka jako główne osiągnięcie naukowe przedstawia cykl siedmiu artykułów powiązanych tematycznie pt. Wspólna Polityka Rolna – mechanizmy kształtowania i finansowania w procesie integracji europejskiej. W większości tj. pięć artykułów jest opracowanych w zespole (dwuosobowym 4 oraz trzyosobowym 1 publikacja). Jako samodzielne publikacje Kandydatka podaje tylko w dwa opracowania. W publikacjach zespołowych autorzy złożyli oświadczenie o swoim udziale w podanych do oceny publikacjach. Z oświadczeń współautorów wynika, że dr hab.nauk rolniczych inż. Renata Grochowska była pomysłodawcą metodologii badawczej oraz głównym autorem i wykonawcą prowadzonych badań. Inni współautorzy opracowań w zależności od wkładu osobowego zostali przypisani procentowymi udziałami w publikacjach. Recenzent ufając przedstawionym oświadczeniom przyjmuje, że Kandydatka była współautorem i głównym wykonawcą prowadzonych badań oraz opracowania końcowego. W ocenie tej części osiągnięć naukowych Kandydatki starano się przeanalizować te zagadnienia, które wskazano przez współautorów jako jej wkład. Przedstawione do oceny publikacje stanowią spójny, zwięzły tematycznie zbiór zagadnień. Kandydatka podaje, że można te zagadnienia omówić na trzech płaszczyznach tj. narodowe preferencje ekonomiczno-społeczne, wybór koncepcji rozwoju rolnictwa czy finansowanie Wspólnej Polityki Rolnej i dystrybucja wsparcia gospodarstw rolnych. Jako recenzent zgadzam się z takim ujęciem przedstawionych publikacji, gdyż umożliwi to szczegółową analizę i ocenę przedstawionego problemu badawczego. Jako główny cel podjętych badań przyjęto tu identyfikację i ocenę mechanizmów kształtowania i finansowania WPR. Żeby osiągnąć założony cel badań Kandydatka sformułowała kilka hipotez badawczych, które starała się weryfikować analizując i oceniając uzyskany materiał z badań.

W hipotezie 1 założono, że preferencje narodowe w poszczególnych krajach Unii Europejskiej wpływają na rozwój rolnictwa oraz reformy WPR. Zagadnienia te przedstawiono m.innymi w publikacjach:

[1] Grochowska R., Kosior K., (2015r.) Constraints in the proces of paradigm change in the EU agricultural development. *Acta Scientarum Polonorum. Oeconomia*, 14(1) 29-36.(wkład kandydatki 55%);

[2] Grochowska R., Kosior K.(2016r.) EU budget negotiations in the shadow of the juste retour. *Problems of Agricultural Economics*, 349 (4), 3-22 (wkład Kandydatki 60%);

[3] Pawłowski A., Grochowska R.(2021r.) Green transformation of the Common Agricultural Policy and its impact on farm income disparities. *Energies* 14(24), 8242 (wkład Kandydatki 55%).

Przeprowadzone badania wykazały, że preferencje ekonomiczno-społeczne poszczególnych krajów członkowskich UE wpływają na koncepcje rozwoju rolnictwa i WPR oraz na dynamikę relacji międzypaństwowych. Nie wnoszę tu uwag merytorycznych.

W hipotezie 2 Kandydatka założyła, że poszczególne kraje UE wykorzystują koncepcję rozwoju rolnictwa w dyskursie politycznym do osiągnięcia pożądanego przez nich kształtu WPR. Badania tych zależności przedstawiła Kandydatka w publikacji:

[4] Grochowska R. (2017r.) Food security in political discourse of the Common Agricultural Policy. *Acta Scientarium Polonorum Oeconomia* 16(1) 25-32. Kandydatka w badaniach pozytywnie zweryfikowała tak postawioną hipotezę, wskazując, że różne grupy społeczne mając na uwadze swój interes dążą do wprowadzenia określonego dyskursu żeby osiągnąć swoje cele polityczne.

W hipotezie 3 Kandydatka przyjęła, że negocjacje międzynarodowe mające preferencje narodowe wpływają na udział WPR w budżecie unijnym. Weryfikację postawionej hipotezy przedstawiono w publikacjach [2],[5],[7];

[5] Grochowska R.(2017r.) Preferencje państw członkowskich wobec budżetu unijnego nowej Europy. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 488, *Finanse* 48-58;

[7] Grochowska R.,Kiryłuk-Dryjska (2016) Przewidywanie potencjalnych rozwiązań dla wieloletnich ram finansowych UE po 2020 roku przy wykorzystaniu teorii gier. *Zeszyty Naukowe SGGW* 16(2) 76-84 (Udział Kandydatki 60%).

Kandydatka poprzez badania i uzyskane wyniki pozytywnie zweryfikowała tak postawioną hipotezę. W przeprowadzonych badaniach wykazała, że negocjacje budżetowe w UE są zdominowane przez interesy sektorowe oraz narodowe. Na uwagę zasługuje tu wykorzystanie przez Kandydatkę teorii gier do przewidywania kształtu przyszłych wydatków w budżetach UE

na podstawie preferencji krajów negocjacyjnych. Do pozytywnej strony tej publikacji zaliczam zastosowaną tu metodykę badań w tym teorię gier oraz jej rozwinięcie w postaci teorii przejść do przewidywania kształtu przyszłych wydatków.

W hipotezie 4 Kandydatka przyjęła, że preferencje narodowe mogą wpływać na dystrybucję wsparcia i powstawania dysproporcji w dochodach rolniczych pomiędzy gospodarstwami rolnymi w UE. Tym zagadnieniom poświęcone są publikacje [3] oraz [6];

[6] Grochowska R., Pawłowska A., Skarżyńska A. (20121r.) Searching for more balanced distribution of direct payments among agricultural farms in the CAP post-2020. *Agricultural Economics-Czech* n67(5), 181-188 (udział Kandydatki 60%).

Hipoteza ta została również pozytywnie zweryfikowana. Badania wykazały, że preferencje narodowe poprzez wpływ na wybór określonego instrumentarium WPR mogą oddziaływać na zróżnicowanie dochodów między gospodarstwami rolnymi w UE. Również wprowadzana „zielona” transformacja nie zmieniła w WPR dotychczasowej dysproporcji w dochodach między gospodarstwami rolnymi w krajach członkowskich.

Konkludując, przedstawione mi do oceny publikacje dotyczą aktualnych i ważnych dla gospodarki zagadnień i są one opublikowane w naukowo znaczących czasopismach. Przedstawione do oceny publikacje mają charakter rozważań naukowych. Metodologia badań jest poprawna, zastosowano tu właściwe metody badawcze. Analizę i ocenę materiału badawczego przeprowadzono w ujęciu teoretycznym i empirycznym poprawnie, logicznie. Wykorzystano dobrze literaturę naukową oraz przeprowadzono ciekawą merytorycznie dyskusję naukową wykorzystując tu teorię ekonomii oraz zagraniczne i krajowe doświadczenia. W niektórych publikacjach [2,4,5] stwierdzam jednak zbyt słabo przeprowadzoną analizę przyczynowo-skutkową badanych zjawisk co miało wpływ na końcową ocenę uzyskanych wyników badań. Ogólną ocenę naukowo-badawczą Kandydatki obniża mała liczba samodzielnych publikacji w tym brak autorskiej rozprawy naukowej.

Kandydatka ma wiele publikacji wspólnych, co w świecie naukowym jest również cenione. Pozytywnie można ocenić Jej wkład w opracowania naukowe, które są wartościowe i świadczą o Jej dobrym przygotowaniu naukowo-badawczym. Również aktywność naukowa Kandydatki zasługuje na uznanie a szczególnie udział w konferencjach zagranicznych i krajowych oraz współpraca międzynarodowa.

Ogólnie oceniam działalność naukowo-badawczą dr hab.nauk rolniczych inż. Renaty Grochowskiej pozytywnie w stopniu dostatecznym.

Moim zdaniem wkładem Kandydatki w rozwój nauki są:

- pogłębienie wiedzy z zakresu mechanizmów warunkujących zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej,
- zastosowanie teorii gier do negocjacji budżetowych,
- określenie znaczenia preferencji narodowych w rozwoju rolnictwa,
- pogłębienie wiedzy z zakresu wpływu WPR na ekonomiczną efektywność gospodarstw rolnych.

3. Dorobek dydaktyczno-organizacyjny, popularyzujący naukę

Dr hab. nauk rolniczych inż. Renata Grochowska jako pracownik naukowy Państwowego Instytutu Badawczego IERiGŻ brała udział w pracach Komisji rozpatrującej przyznawanie stopni naukowych w tym nostryfikacji dyplomów pracowników naukowych z Ukrainy (6 osób). Pełniła opiekę naukową nad doktorantami, w tym była promotorem pomocniczym jednego doktoranta oraz recenzentem jednej pracy doktorskiej w SGGW w Warszawie. Jest koordynatorem projektów badawczych realizowanych w IERiGŻ PIB w ramach działalności statutowej instytutu oraz na zlecenie MRiRW.

Podczas pracy w Wyższej Szkole Europejskiej im. Ks.J.Tischnera w Krakowie w latach 2007-2011 prowadziła jako profesor nadzwyczajny zajęcia dydaktyczne z zakresu Wspólnej Polityki Rolnej oraz Unii Europejskiej (wykłady, konserwatoria dla magistrantów) oraz była promotorem 11 prac magisterskich. Prowadziła również zajęcia dydaktyczne (wykłady) dla studentów Uniwersytetu Warszawskiego z zakresu „Fundusze rolne Wspólnej Polityki Rolnej, Polityka regionalna i Fundusze Strukturalne UE.

Do działalności Kandydatki na rzecz kształcenia kadr naukowych zaliczyć także należy recenzje wydawnicze artykułów i rozpraw naukowych.

Kandydatka prowadzi również działalność popularyzującą naukę poprzez prowadzenie przedsięwzięć badawczo-rozwojowych, szkoleń pogłębiających wiedzę i umiejętności z zakresu UE czy WPR, publikacje w czasopismach popularno-naukowych oraz wywiady w środkach medialnych (radio, TV).

W latach X.2019-VI.2022 była sekretarzem Redakcji czasopisma naukowego Zagadnienia Ekonomiki Rolnej oraz Problems of Agricultural Economics. Uczestniczyła w pracach Komisji Europejskiej w Brukseli (01.09.2003-31.12.2005r.) jako ekspert.

Uczestniczy aktywnie w pracach na rzecz organizacji i stowarzyszeń związanych z rolnictwem. Tę część działalności dr hab.nauk rolniczych inż. Renaty Grochowskiej oceniam również pozytywnie.

4. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę całokształt dorobku naukowo-badawczego, działalność na forum międzynarodowym i krajowym w tym konferencjach i seminariach naukowych; działalność dydaktyczno-organizacyjną; współpracę z praktyką rolniczą, popularyzację nauki stwierdzam, że dr hab.nauk rolniczych inż. Renata Grochowska spełnia wymagania ustawowe stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Kraków, dnia 19.07.2023 r.

Janusz Ziemiński